

literari, que convida el lector a conèixer el talent d'una garlanda d'escriptors, suposa, per damunt de tot, un repte per als historiadors de l'edició. Confiam que la nova línia de recerca endegada per Mengual tindrà continuadors en els propers títols sobre la història del llibre, un món tan febril com magnètic.

Mireia Sopena
Universitat de Barcelona

Cultura sense dominants

Mercè PICORNELL. 2013. *Continuïtats i desviacions. Debats crítics sobre la cultura catalana en el vèrtex 1960/1970.* Palma: Leonard Muntaner, 278 p.

Un dels fenòmens més remarcables del darrer decenni ha estat l'augment substancial dels estudis acadèmics sobre la literatura i la cultura catalanes del període immediatament precedent. Avui ja no escapa a ningú que el major pilar d'aquesta tan necessària contribució al coneixement ha estat el grup de recerca de la Universitat de les Illes Balears dirigit per Margalida Pons Literatura Contemporània: Estudis Teòrics i Comparatius, fundat ara fa una dècada i del qual forma part Mercè Picornell. De fet, *Continuïtats i desviacions. Debats crítics sobre la cultura catalana en el vèrtex 1960/1970* és la culminació d'anys de recerques que ja s'havien donat a conèixer parcialment en diverses publicacions i actes del LiCETC. De manera que pot llegir-se dins el marc de les magnífiques aportacions d'aquest col·lectiu, entre les quals ocuparia el lloc d'estudi dels orígens històrics del període que n'enfoquen les investigacions. Perquè, en efecte, el LiCETC ha consolidat la imatge de la cultura catalana dels anys setanta fins a l'actualitat com a conjunt unitari. Ja des del principi de la dècada de 1990, els estudis literaris catalans anaren construint els anys setanta, vuitanta, noranta, i els que els han seguit, com un període estèticament divers però històricament unificat. Ho fan evident títols com *70-80-90 Literatura (Dues dècades des de la tercera i última)* (1992) o «1968-1992. 25 anys de poesia catalana» (inclòs el 1995 al llibre d'Isidor Cònsul *Llegir i escriure. Papers de crítica literària*), entre altres que troba-

rem tot seguit. Ara s'hi han afegit els més consistents del LiCETC que han acabat dibuixant un arc temporal amb iguals delimitacions: *Textualisme i subversió: Formes i condicions de la narrativa experimental catalana (1970–1985)* (2007), *Transformacions: Llenguatges teòrics i relacions interartístiques (1975–2000)* (2010) o *Transformacions. Literatura i canvi sociocultural dels anys setanta ençà* (2010). Queda així establert un període històric, literari i cultural que, finalment, sembla assumit per acord anomenar «postmodernitat».

Més complex resulta d'anar descrivint els diversos processos i variacions que es produeixen en tots els àmbits d'aquest marc i els seus límits precisos. N'és una prova el debat entorn de la seva data d'inici. A «La revolta del text en la literatura de la postmodernitat» (*La literatura catalana en una perspectiva europea*, 2007), V. Martínez-Gil situava les arrels dels nous escriptors dels anys setanta en el maig francès del 1968 i definia la literatura de tota la dècada de 1970 dins els paràmetres d'una cultura postmoderna que es desenvolupava fins al nou segle. En unes orientadores «Consideracions sobre la difusió i la recepció de la poesia catalana» incloses al volum *La literatura catalana en la cruïlla (1975–2008)* (2008), J. Aulet qüestionava, contra el títol del llibre, l'establiment de l'any 1975 com a punt d'inflexió en la institució poètica catalana. Ell mateix havia assenyalat el 1972 com a any en què es féu visible un canvi substancial en aquest sentit («La poesia catalana i el boom de l'any 1972», *Caplletra* 22, primavera 1997). Poc abans, els anys 1972–1973 havien estat instituits com el punt de partida d'una nova època de la literatura catalana del País Valencià a *Literatura actual al País Valencià (1973–1992)*, de F. Carbó i V. Simbor (1993). De fet, ja a *Literatura catalana: balanç de futur* (1985), Àlex Broch remarcava la importància de l'any 1975 per al desenvolupament de la cultura catalana però puntualitzava: «la postguerra literària no acaba l'any 1975. Acaba, possiblement, entorn de l'any 1968» (p. 173).

Resulta pertinent retreure aquestes fites bibliogràfiques en una revista titulada *Franquisme & Transició* per ressenyar una obra que estudia els canvis culturals que es produïren entre els anys seixanta i els setanta. Adverteixen de l'error que seria confondre el canvi polític que suposà la fi de la dictadura amb el pas d'una cultura catalana moderna a una de postmoderna. En efecte, aquest trànsit succeí abans que la transició, dins mateix de la dictadura —malgrat que el final d'aquesta comportà, òbviament, i

sobretot en el cas català, un impuls a les dinàmiques postmodernes. Per això la millor caracterització de conjunt que teníem de la cultura catalana de la postmodernitat, *El malestar en la cultura catalana. La cultura de la normalització 1976–1999* (2008), de J.-A. Fernández, resultava, pel marc temporal pres, incompleta. Fins a l'aparició de *Continuïtats i desviacions. Debats crítics sobre la cultura catalana en el vèrtex 1960/1970*, amb el qual Picornell estudia, des d'una metodologia compartida amb Fernández, el que encertadament anomena «les portes de la postmodernitat» (p. 127).

El tombant de la dècada de 1960 a la de 1970 fou, doncs, un moment de grans canvis que han condicionat la cultura catalana fins al dia d'avui. S'inicià llavors la construcció d'una indústria editorial postmoderna; començà una gran dispersió de discursos; es plantejà la relació entre l'escriptor i la cultura de masses; s'organitzà, gràcies a les bases establertes pel realisme històric, un circuit cultural unitari per a tots els Països Catalans; s'establiren els termes de les polèmiques que, amb més o menys variacions, s'han anat repetint —a l'entorn dels premis literaris, el compromís catalanista o el bilingüisme de l'escriptor, la relació d'aquest amb el gran públic i els *mass media*. Aquests fenòmens es consolidaren en les dècades següents i avui la crisi econòmica els està transformant fins al punt que podria produir-se un nou canvi de paradigma. Per això resulten tan oportunes les anàlisis rigorosament documentades que s'estan fent recentment de diversos aspectes del període cultural que va dels anys seixanta a l'actualitat: són estudis de la nostra època, dels temps que hem viscut i que podrien estar acabant. Picornell ens n'illumina esplèndidament els inicis.

El fet que el pas dels anys seixanta als setanta sigui un moment obert a molts canvis en àmbits, direccions i abastos diversos, en el qual, a més, entraven en crisi les bases del pensament modern, fa impossible analitzar-lo mitjançant la historiografia establerta per aquest. Picornell escriu un llibre d'història cultural partint del replantejament a què diverses teories han sotmès la disciplina. Renuncia d'entrada a la xarxa conceptual basada en períodes, dècades, generacions o etiquetes, i a la possibilitat d'identificar unes dominants culturals. Ben al contrari, s'ocupa d'aquelles àrees que posen en dubte l'existència de tals dominants. Així, després d'un primer capítol en què es debaten i s'exposen aquestes qüestions

metodològiques, el segon estudia el pas d'una cultura construïda dins el marc de cohesió del resistencialisme amb espais públics molt limitats a una altra que, en ampliar aquests i oposar-se a aquell, manifesta obertament una gran heterogeneïtat de posicions. Es feren visibles en diversos debats molt ben documentats i resseguits per Picornell, en els quals la dissensió substituï el consens a l'hora de definir la cultura catalana, establir-ne el valor representatiu i programar-ne les estratègies futures.

És un fet especialment palès en els aspectes culturals que estudia la segona part del llibre. Al primer capítol, les demandes d'una literatura de consum són presentades com un símptoma de la paradoxal anormalitat de la ideologia de la normalització. S'estudien com a formes de redefinició del rol social de l'escriptor i del lector, que deixaren de ser percebuts com una comunitat restringida amb funcions limitades —i, per tant, deixaren de ser representats i programats en uns pocs termes universalment vàlids. El segon capítol assumeix la literatura de l'època com «un palimpsest caòtic de propostes» davant la pluralitat del qual sorprèn l'existència d'una «voluntat d'etiquetar generacions» (p. 118). Bandejant els molts debats provocats entorn de la utilitat d'aquest procediment, però, Picornell l'estudia com una significativa estratègia cultural per incentivar la participació del que l'època identificà gairebé com una nova «classe», la joventut, en la literatura catalana. Els efectes foren alhora els que es buscaven i els que es volien evitar: l'aparició d'escriptors, músics i artistes joves que proposaren relacions heterogènies, irreverents, consumistes, àdhuc sadístiques i esperpèntiques —però en cap cas clàssicament metafísiques o monolíticament engatjades— amb la tradició que eren cridats a continuar i amb la qual, malgrat tot, eren sempre vinculats per diversos discursos crítics. D'aquesta manera es va potenciar des de posicions hegemòniques una contracultura sobretot estètica, en tot cas molt indefinida, que enfoca el tercer capítol d'aquesta segona part del llibre analitzant-ne especialment dos productes significatius: la novel·la *Oferiu flors als rebels que fracassaren* i els primers poemes i discos de Pau Riba.

Finalment, la tercera i darrera part del llibre n'allarga el fil cronològic estudiant, en les línies del capítol que la precedeix, diverses manifestacions cultrals concretes que, sorgides arran de la mort de Franco, expliquen encara més obertament el caràcter de cultura en transició adquirida per la catalana des d'uns anys abans: les burles i les celebracions de la

malaltia, la mort i el funeral de Franco; la reivindicació de festes populars irreverents; la recuperació del Carnaval, i l'ambigüitat identitària de l'obra de Jaume Sisa. Foren expressions de caràcter subversiu que, en oposar-s'hi, mostraren encara els seus lligams amb la dictadura —i, per tant, demostren, un cop més, que les dinàmiques de què foren fruit no van néixer amb la mort del dictador ni van acabar amb aquesta, encara que, és clar, les afectés substancialment.

En tant que estudia els principals processos culturals d'uns anys en què s'assenten les bases de tot un nou període històric i cultural, Picornell va establint relacions constants amb l'època precedent i la successiva. Mostra així les continuïtats i les desviacions que es produïren entre la cultura resistencialista i la del vèrtex 1960/1970, i apunta les que s'esdevingueren entre aquest i la resta de la postmodernitat. En aquesta direcció, la coda final del llibre estudia diverses posicions sorgides en la segona meitat dels anys setanta com a conseqüència de la fi del franquisme —les mostrades en el Congrés de Cultura Catalana, els discursos dissidents, el desencant respecte d'una transició frustrada— que són prova de l'heterogeneïtat de propostes, perspectives i actituds subjacents a un projecte suposadament comú com fou el de la normalització.

Continuïtats i desviacions fa una exposició comprensiva, dinàmica, diversa, necessàriament i reconegudament parcial —però no partidista. És la manera que millor pot donar compte dels inicis de la postmodernitat entesa com a període històric caracteritzat precisament per tots aquells trets que condicionen tant l'objecte d'estudi de Picornell com l'enfocament pres per ella. Som davant d'un d'aquells casos en què la teoria literària i els estudis culturals no busquen l'allunyament virtual dels objectes d'estudi per mancances en la pròpia capacitat comprensiva, sinó que, ben al contrari, esdevenen fecundes fonts de renovació dels instruments de coneixement humanístic. Picornell ens ofereix la interpretació de la cultura d'una època mitjançant eines que també ens ajuden a pensar el present i a ser més conscients del món en què vivim. Ha escrit un llibre imprescindible per a la comprensió històrica de la nostra condició cultural. Una obra de referència que ningú no s'hauria de deixar perdre.

Jordi Marrugat

Universitat Autònoma de Barcelona